

**POJAVA FRAKCIJE I OČUVANJE JEDINSTVA KPJ
NA KOSOVU U PERIODU 1937—1940. GODINE**

Na Kosovu se frakcija javlja u vreme kada KPJ konsoliduje svoje redove, prihvatajući novu liniju posle dolaska u zemlju partijskog rukovodstva s Josipom Brozom Titom na čelu. Upravo tada se u redovima KPJ vrši diferencijacija, sve zdrave snage usvajaju novu liniju i u predvečerje drugog svetskog rata organizaciono se osposobljavaju za nove zadatke.

O frakciji i frakcijskim borbama na Kosovu malo je pisano na srpskohrvatskom jeziku. O ovom problemu na albanskom jekizu opširno je pisao jedino dr Ali Hadri.

U ovom radu pokušaćemo da prikažemo pojavu frakcije van kaznionice, njenu štetnost, zatim borbu za čistotu KPJ i njeno osposobljavanje za nove i odgovorne zadatke. Ovo činimo iz razloga što je borba KPJ protiv frakcije na Kosovu bila zanimljiva, tim pre što je Petko Miletić¹ živio u ovom kraju i bio povezan rodbinskim i prijateljskim vezama s mnogim komunistima, a zatim što je jedan broj kosovskih komunista bio na robiji u Sremskoj Mitrovici, među kojim se naročito isticao Petar Radović, iz Peći, koji je jedno vreme bio sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. Radović je tri godine proveo na robiji i tamo pripadao grupi Petka Miletića.

¹ Petko Miletić, stolarski radnik, rodom iz Rovaca (Crna Gora). Godine 1918, kada je Crna Gora presedinjena Srbiji, kao dvadesetogodišnjak je učestvovao u ustanku za odbranu poslednjih ostataka crnogorske nacionalne slobode. Ustanak je u krvi ugušen. Tada je Miletić odležao godinu i po u podgoričkom zatvoru.

Miletić je član CK KPJ od 1930. godine. Posle suđenja u Beogradu, 1933. dolazi u Sremsku Mitrovicu na izdržavanje robije.

U početku istrage Petko Miletić je imao dobro držanje. Po nekim podacima, bio je izložen svirepom mučenju. Posle četrdesetodnevnog mučenja — pisao je »Proleter« 1933. godine — u toku kojeg on nije priznao ni jedne reči preveden je krajem decembra (1932) u zatvor Suda za zaštitu države. Tim je privremeno spasen njegov život. Sve mu je to donelo veliku popularnost u radničkom pokretu Jugoslavije i međunarodnom radničkom pokretu, koji ga veliča i stavlja u red najistaknutijih ličnosti međunarodnog radničkog pokreta, u društvu sa Georgi Dimitrovim i Eenenstom Telmanom. »Proleter« je tada pisao: »Sloboda Dimitrovu, Telmanu, Petku Miletiću i svim ostalim proleterskim borbama!«

U delovanju frakcije postoje dve etape. Prvu čini period od 1935. do 1937. godine, kada se frakcijske borbe u KPJ vode u kaznionama. Frakcija je bila najjača u Sremskoj Mitrovici, gde je njen eksponent bio i Petko Miletić, dok je Moša Pijade² kao mandatar CK KPJ poveo odlučnu boru za njeno raščišćavanje u sremskomitrovačkoj kaznionici i uspešno je okončao. Ta borba trajala je sve do 1939. godine, kada Pijade uspeva da razgoliti štetočinski rad Petka Miletića i njegovih pristalica. Tada je u redovima komunista robijaša ovladao duh Titove linije.

Zanimljiv je period frakcijske borbe od 1937. godine, kada se ona prenosi van kaznionice. Komunisti koji su od 1935. godine bili u kaznionama i tamo pripadali frakciji nastavljaju posle izlaska s robije frakcijsku politiku i tako postaju smetnja sprovođenju politike KPJ na okupljanju masa za borbu protiv režima, za demokratske slobode, nacionalna prava svih naroda i narodnosti koji žive u Jugoslaviji, za savez sa SSSR, borbu protiv rastuće opasnosti od fašističke agresije koja je pretila celoj Evropi pa i Jugoslaviji.

Na Kosovu se javljaju dve frakcije, »levih« i »desnih«, a i treća — »trockistička«, koja takođe nanosi štetu jedinstvu KPJ i njenom radu na okupljanju masa. Sve ove frakcije stvarale su se na Kosovu pod uticajem sa strane. Bio je to odraz tadašnjih zbivanja u KPJ i njene borbe za puno jedinstvo u osnovnim političkim i organizacionim pitanjima, pa i u pogledu njene platforme.

Frakcija »levih«

Iz perioda pojave frakcije postoje dokumenta koja otkrivaju njenu štetnost po osnovna pitanja linije KPJ. U okružnici Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo data je ocena pojave frakcije. Tu se kaže: »... U poslednje vreme, pored svih teškoća na koje je nailazila naša Partija, pojavio se niz nezdravih i štetnih elemenata, koji su povelu borbu protiv Partije. Naime, stvorena je antipartijska grupa »levih« oportunističkih i karijerista, onda kada je disciplina i jedinstvo

U toku kasnije istrage, međutim, Miletić je sve priznao i postao izdajnik. Na robiji je organizovao frakciju »levih«, koji su se borili protiv stavova CK KPJ. Pokušao je da preuzme funkciju generalnog sekretara CK KPJ. Posle intervencije Josipa Broza Tita, koji je davao neposrednu pomoć partijskoj organizaciji u kaznionici, i postavljanja Moše Pijade za mandatora, frakcija je razbijena 1939. godine.

Miletić je 1939. godine pušten iz zatvora i nastanio se u selu Pantini, kod Vučitrna. Pokušao je da organizuje ultralevičarske snage van kaznionice. Nije uspeo u tome i iste godine preko Skoplja, Soluna i Turske odlazi u Sovjetski Savez. Kominternu je došla do materijala o njegovoj izdaji pred policijom pa je uhapšen i prognan u Sibir, gde je završio kao i svi ostali izdajnici Partije.

² Moša Pijade rođen je 1890. godine. Politički radnik, slikar, navinar, publicista i državnik. Član KPJ od 1920. godine. Tada vodi borbu protiv centurumaša. Od 1925. do 1939. proveo u zatvorima Sremske Mitrovice i Lepoglave, a u koncentracionom logoru u Bileći od aprila 1940. do marta 1941. godine. U toku i posle rata nalazio se neprekidno u partijskom i državnom vrhu. Smrt ga je zatekla na dužnosti predsednika Savezne skupštine, 1957. godine.

Partije bilo najpotrebitije, kada su pred Partiju postavljene nove zadaće, na Kosovu i Metohiji pojavljuje se frakcija koja ima stav Petka Miletića i koja povremeno istupa sa svojim zahtevima...»³

Prvi put se frakcija iz kaznionice prenosi na Kosovo 1937. godine. U to vreme iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici došao je u Peć Petar Radović,⁴ istaknuti komunist. On je tada zamenjivao bolesnog sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo Miladina Popovića.⁵ Radović je još na robiji bio uvučen u frakcijsku borbu. Bio je blizak Petku Miletiću i posebno ga je cenio. Po izlasku iz zatvora komunisti na Kosovu su ga rado dočekali, jer je njegovo trogodišnje robijanje ulivalo simpatije i nadu da će im pomoći u partijskom radu. Oni su očekivali od njega da ih nauči i prenese im trogodišnje iskustvo koje je stekao u susretima s revolucionarima. Zato su pred njim iskreno iznosili svoja shvatanja o Partiji i njenoj politici. Svi su se oduševljavali njegovim pričama o robijanju. Po pričanju savremenika „slušajući ga, mnogi su bili spremni da pođu dve-tri godine na robiju »da bi sami naučili-kako piše Mita Miljković — ono što komunisti moraju znati«. On je najviše govorio o Petku Miletiću kao »britkoj sablji«, o Petkovoj primedbi da »Partija nije vatrogasno društvo«, o njegovim replikama i govorima koji su »zadavali uništavajuće udarce« svim neprijateljima Partije.

Radović je mnogo pričao o herojskom držanju Miletića pred policijom o kome se pevalo: »Kominterne sivi ptiću, družo Petko Miletiću«. Dalje je govorio da su Rusi dali svom najvećem brodu ime Petka Miletića i intervenisali kod jugoslovenske vlade da ga beogradska policija ne ubije. Radović je organizovao i slanje poklona Miletiću kao heroju Partije. Tako mu je poslata srebrna kutija ukrašena filigranima, s posvetom: »Omladina Kosova i Metohije Petku Miletiću«. To je bilo i razumljivo jer su komnisti voleli one koji su bili na robiji. Posebno su cenili komuniste koji su u zatvorima i pred policijom imali herojsko držanje. Petko je u početku i bio takav, ali je kasnije pokleknuo. Poznato je i to da Radović nije tada pričao o ostalim komunistima na robiji, već samo o Miletiću.⁶

Dugo se nije znalo da je u Sremskoj Mitrovici Petar Radović bio partijski kažnjen, da je pripadao frakciji i bio stavljen pod »politički karantin«. U to vreme to nije bilo čudno jer konspiracija je bila na visini — niko se nije usuđivao da se raspituje za ono za šta nije bio lično zadužen.⁷

³ AZIK, K-4/18 br. 5 — Okružnica OK KPJ za Kosovo i Metohiju od 1939. upućena svim članovima KPJ na Kosovu.

⁴ Petar Radović je jedan od prvih članova KPJ na Kosovu. Izdržao je tri godine zatvora u Sremskoj Mitrovici. Po izlasku iz kaznionice bio je jedno vreme sekretar OK KPJ za Kosovo i Metohiju. Godine 1939. isključen iz KPJ zbog toga što je pristupio frakciji Petka Miletića. U NOB stupio 1941. godine, 1944. postaje prvi komesar Mornarice JNA, a 1945. tragično je izgubio život.

⁵ Miladin Popović, sekretar OK KPJ za Kosovo i Metohiju. Od 1941. do 1944. nalazio se na partijskom radu u Albaniji, kao instruktor CK KPJ. Po povratku iz Albanije ponovo je sekretar OK KPJ za Kosovo i Metohiju. Trinaestog marta 1945. jedan albanski iredentista ubio ga je u Prištini.

⁶ Mito Miljković, *Znani i neznani*, NIP »Jedinstvo«, Priština 1960, str. 51—52.

⁷ M. Miljković, *n. d.*, 58.

Početak 1939. godine Petar Radović je počeo da prenosi priče koje su sejele nepoverenje prema CK KPJ, govoreći da CK ne pomaže dovoljno Oblasnom komitetu KPJ za Kosovo, čime je htio da izazove razdor između CK KPJ i Oblasnog komiteta. Kako je Radović isticao, CK je »napravio busiju« i samo čeka da Oblasni komitet nešto pogreši pa da preduzme mere koje on ne zaslužuje. U to vreme stiže odluka CK KPJ o isključenju Petka Miletića iz KPJ, koja je objavljena u »Proleteru« 1939. godine i glasi: »Zbog pokušaja stvaranja frakcije u Partiji, zbog nediscipline i nepokoravanja odlukama Partije, unošenja smutnje u partijske redove i neiskrenosti pred CK i izdajničkog držanja pred klasnim neprijateljem, zbog čega je doveo u zabludu ne samo KP nego i čitavu radničku klasu, isključen je iz redova KPJ Petko Miletić.«⁸

Posle isključivanja iz KPJ Petko Miletić je u februaru 1939. pušten s roblje i nastanio se u selu Pantini, kod Vučitrna. Radović je dolazio kod njega u Pantinu. Pričao je komunistima da je Miletićeva kuća postala »čaba« — posećuju je mnogi članovi i simpatizeri KPJ. Ali, tada se saznaju mnoge stvari koje su ranije bile tajna. Saznalo se, na primer, da je Miletić bio član CK KPJ, da je 1937. godine CK KPJ s Milanom Gorkićem na čelu smenjen, da je Josip Broz Tito došao za sekretara CK i da se CK KPJ nalazi u zemlji.

U zatvoru u Sremskoj Mitrovici bilo je preko 200 komunista. Miletić je pokušao da obezbedi položaj generalnog sekretara KPJ. Njegove pristalice organizovale su bojkot svih onih koji su mu se na bilo koji način suprotstavljali i tako onemogućile svaku kritiku.

Sada počinje da se otkriva i Miletićevo slabo držanje pred klasnim neprijateljem. Saznalo se da je u toku istrage policija pronela vest o njegovom herojskom držanju kako bi mu omogućila da dođe na čelo KPJ, a kasnije da ga iskoristi za njeno uništenje.⁹

Po dolasku Tita za generalnog sekretara CK KPJ pismom od 9. decembra 1937. godine smenio je Komitet u sremskomitrovačkoj kaznioni zbog sabotaže odluka CK, antipartijskih metoda i frakcionaske delatnosti. Za poverenika je imenovan Moša Pijade, koji je imao sva ovlašćenja Komiteta. Njemu je postavljen zadatak da sredi stanje u kaznioni i sprovede pismo CK u vezi s pojavom frakcije.

Moša Pijade, iako u teškim uslovima, često ostajući usamljen, sve do 1937. godine vodi borbu protiv frakcije Petka Miletića, koji je u kaznioni zaveo mnoge poštene komuniste.

Po dolasku na Kosovo, Petko Miletić je održavao lične veze s komunistima u Jugoslaviji. Bio je dobar govornik i poznavalac marksizma. Imao je veliku moć ubeđivanja. Otvoreno se suprotstavljao generalnoj liniji KPJ. U Kosovskoj Mitrovici je pridobio dva člana Mesnog komiteta KPJ — Ljuba Jojića i Boža Miletića.¹⁰ Preko njih je uspeo da pokoleba veći deo članova KPJ u rudniku »Trepča« i da jedan broj pridobije za sebe. Godine 1939. dolazio je u Stari Trg i učestvovao u poznatom štrajku rudara. Tada je pridobio rukovodstvo

⁸ »Proleter« br. 3. od maja 1939.

⁹ Dr Branko Bošković, *Obrazovanje i delatnost KPJ na području Kosovske Mitrovice do 1941. godine*, »Tokovi revolucije« — Zbornik istorijskih radova, 1969/IV, 384.

štrajka. Nastojao je da što veći broj komunista pridobije za svoju frakciju, jer je smatrao da će van kaznionu uspeti da postigne ono što mu nije uspelo dok se nalazio u Sremskoj Mitrovici.

U prvoj polovini 1939. godine Miletić je uspeo da u Prištini i, Kosovskoj Mitrovici i Uroševcu, gde nije bilo dovoljno budnosti, stvori svoje punktove. Pojedinci iz ovih organizacija potpali su pod njegov uticaj. Petko je vešto prikupljao podatke o Kosovu i Metohiji, o radničkom pokretu, stavu učitelja, sveštenika, seljaka i drugih slojeva društva. Rad je postavio na širu osnovu nego što su tada radili neki komunisti, koji su se, često, bavili uskim partijskim radom, bez dovoljno povezanosti sa masama. Miletić se u susretima s pojedinim komunistima hvalio podrškom studentskog pokreta i robijanjem u Sremskoj Mitrovici.¹¹ U stvari, on je vezivao ljude za sebe, a ne za Partiju. Sebe je stavljao iznad Partije i revolucionarnog pokreta.

Za mnoge komuniste na Kosovu bilo je iznenađenje kada su saznali da je Petko pod »političkim karantinom«. Bilo je dosta onih koji nisu ni znali šta je »politički karantin«. Do tada se znalo za »sektantstvo«, »oportunističnost« i slično, ali ne i za »politički karantin«.

Nedovoljno iskusni komunisti smatrali su da Partija hoće da sačuva Miletića od policije kako ne bi bio ponovo uhapšen. Mislili su da je on potreban KPJ za rad u Kominterni. Takvom mišljenju dosta je doprineo i stav Petra Radovića. On je pričao komunistima u Peći da Miletić treba da ide u Kominternu i da će se »čuti kasnije sve«, a šta — to nije kazao. Radović je čuvao svoje »više« partijske veze, jer su, navodno, sve veze išle preko njega.¹²

U takvoj situaciji stiglo je u proleće 1939. pismo CK KPJ o čišćenju s petkovicima, a i s Petrom Radovićem koji je još na robiji potpao pod Miletićev uticaj. Kao mandator CK KPJ, na Kosovo dolazi Mileva Vuković.¹³ Ona prenosi stav da nad Petrom Radovićem treba zavesti politički karantin, da se njegov stav razjasni, i komunisti budu obavešteni o svemu. Međutim, ni ona nije bila čvrsto ubeđena da to treba energično sprovesti. Moralo se, ipak, brže raščistiti sa frakcijom. Važnu ulogu u tome imaće Boris Vukmirović. On je bio vrlo odlučan da se sve stvari u vezi sa frakcijom razjasne i njeni nosioci kazne.¹⁴

¹¹ Ljubo Jojić, član MK KPJ u Kosovskoj Mitrovici. Sudijski pripravnik. Godine 1939. isključen iz KPJ zbog frakcionaškog delovanja. U NOB stupio 1941. Rehabilitovan. Poginuo 1942. — Božo Miletić, brat Petka Miletića. Član MK KPJ u Kosovskoj Mitrovici. Zbog frakcije isključen 1939. godine. Stupio u NOB 1941. Bio komesar III sandžačke brigade. Poginuo 1943. u V ofanzivi.

¹² AZIK K-17/4 br. 113, Stenografske beleške — Kosovska Mitrovica, od 12—17. juna 1955, str. 19.

¹³ M. Miljković, n. d., 35.

¹⁴ Mileva Vuković, student prava. Istaknuti komunist. Poznata po mnogim akcijama na Beogradskom univerzitetu. Godine 1939. dolazi kao mandator CK KPJ da posle pojave frakcije sredi stanje u KPJ na Kosovu. Bila je jedan od organizatora julske ustanka u andrijevičkom srezu. Poginula u NOB 1943. godine.

¹⁵ AZIK, K-12/1, br. 142, sten. brl. — Peć, od 10—14. marta 1955, str. 58—59.

Ali, to nije bilo lako. Komunisti na Kosovu nisu tada mnogo znali o ideološkoj osnovi i štetnosti frakcije. Sve što su znali o tome bilo je ono što su pročitali u »Osnovama Lenjinizma« — da je frakcija nespojiva s jedinstvom u Partiji. Znali su da se Partija borila i čistila svoje redove od frakcionaša, ali i to da ih do tada na Kosovu nije bilo.¹⁵ S druge strane, mnogo se verovalo ljudima koji su dolazili iz CK KPJ. Zbog svega toga je na početku obračuna sa frakcijom vladala nedoumica. Tek kada je partijskoj organizaciji preneto da je Petar Radović stavljen pod politički karantin, pojedini kadrovi su počela da shvataju šta znači frakcija. No, opet je bilo kolebanja ne samo među intelektualcima već i među ostalim komunistima — radnicima i seljacima.

Frakcija »levih« je nanela najveću štetu organizaciji u Prištini, gde su delovali Božo i Bojana Miletić i Zejnel Salih,¹⁶ koji su pokušali da pridobiju školsku omladinu. Na studente nisu mogli uticati jer su oni dali otpor frakcijskim grupama.¹⁷

Frakcija je zahvatila i partijsku organizaciju Uroševca. Njen eksponent bio je Jakov Gagović, sudijski pripravnik, koji je 1938. godine došao iz Prištine u Uroševac. Kao član KPJ povezao se sa Veljkom Vučevićem. Njemu se priključio Milan Redžić, koji je tada došao sa studija iz Beograda, gde je pao pod uticaj »petkovštine«. Tako su ova dva istaknutija komunisti iz ovog kraja postali uporište frakcije »levih« u Uroševcu.¹⁸

Poznato je da je Petko Miletić pokušao da pridobije Veljka Vučevića. U tom cilju Miletić s nekim svojim prijateljima i saradnicima organizovao je prikupljanje novčanih priloga navodno za lečenje Vučevića. Samovoljno su stavljana imena pojedinih komunisti, Veljkovih prijatelja. Miletić je uspeo da prikupi 24.000 dinara. Tim novcem prebacio se preko Skoplja, Soluna i Turske u SSSR.¹⁹

Kasnije je CK KPJ raspravljao o prikupljanju novca za pomoć Vučeviću. Zauzet je stav da Vučević svojim radom nije pokazao da pripada frakciji »levih«. I ovde su se izdiferencirale snage. Pojedini komunisti su nastojali da se na zajedničkim sastancima raščiste neka nejasna pitanja i sredi stanje u uroševačkoj partijskoj organizaciji, ali se tome suprostavio Jakov Gagović.²⁰

¹⁵ M. Miljković, *n. d.*, 54.

¹⁶ Zejnel Salih, student Beogradskog univerziteta. Član KPJ od 1937. Izjasnio se za frakciju Petka Miletića. Isključen 1939. godine. U NOB stupio 1941. i bio jedan od organizatora pokreta u Prištini i okolini. Prilikom odlaska u odred, u proleće 1943, poginuo na Lipovici s grupom omladinaca-đaka koji su pošli s njim.

¹⁷ Savo Kržavac, Ljubiša Ristović, Robija, »Partizanske staze« 1968, str. 273; AZIK, K-1/2, sten. bel. — OK KPJ marta 1961 — ocena političke situacije 1940. godine, str. 81.

¹⁸ Nikola Vidačić, *Na obalama Narodimke*, NIP »Dnevnik«, Novi Sad 1967, str. 74.

¹⁹ N. Vidačić, *n. d.*, 61.

²⁰ N. Vidačić, *n. d.*, 75.

Pojava »desnih« oportunističkih i trockista

Prema dokumentima iz perioda pojave frakcije, u to vreme bila je važna i grupa »desnih« oportunističkih. U jednom partijskom dokumentu stoji: »Istina je da smo ranije imali u našim redovima pojedince koji su bili nastrojani anarholiberalistički, ali Partija ih je u pravo vreme odstranila i izbacila. Zatim pojavila se jedna grupa oportunističkih — likvidatora. Oni su ostali mirni sve dotle dok se nije pojavila antipartijska grupa »desnih« na čelu sa bolesno ambicioznim tipom Androm Čukićem...«²¹

S pojavom frakcije »levih« javlja se Andro Čukić, član Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, koji vodi otvorenu borbu protiv linije KPJ, u prvom redu iz karijerističkih razloga. Stalno je isticao da vodi borbu protiv »petkovaca«, a u stvari borio se protiv Oblasnog komiteta i linije KPJ. U njegovom stavu su bitna dva pitanja: oportunistički i likvidatorstvo. Tada su se protiv oblasnog partijskog rukovodstva izjasnili Milutin Božović, Vedo Abramović, Đoko Ačković i drugi. Oni su bez znanja Oblasnog komiteta održali sastanak i pozvali na njega Blaža Raičevića »Mečavu«, nekadašnjeg sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju, koji je bio kažnjen zbog skretanja s linije KPJ. Na tom skupu odlučili su da se bore protiv linije KPJ i Oblasnog komiteta.²²

Andro Čukić je istupao s tezom da su on i radnička klasa zaposlavljeni u Partiji i da su, navadno, pristalice Petka Miletića preovladale u Oblasnom komitetu. Čukić je tada objašnjavao radnicima »sopstvenu liniju«, koja je bila suprotna liniji KPJ. Po njegovom shvatanju, trebalo je da KPJ izradi zajedničku platformu s predstavnicima vlade o saradnji u pitanjima odbrane zemlje, da se CK KPJ stavi na raspolaganje Generalštabu jugoslovenske vojske i da se radi odbrane nezavisnosti Jugoslavije odrekne političke delatnosti. Sve to trebalo je učiniti u vreme kada je Partija okupljala u Narodni front sve napredne snage radi bore protiv fašizma, a za odbranu zemlje. Po Čukiću, međutim, treba obustaviti borbu za unutrašnje promene u zemlji, jer to, navodno, odbija nacionalne snage. On je išao toliko daleko da je govorio kako se njegovi predlozi kriju od CK KPJ, kao i stanje u Oblasnom komitetu. Sebe je smatrao jedino pozvanim da nađe način i obavesti CK KPJ o svemu što se zbiva.²³ On je stalno tražio nešto što je bilo suprotno platformi KPJ. O tome je pisao pisma, tražio odgovore i uvek bio nezadovoljan onim što se zbiva.

²¹ AZIK, K—4/18, br. 4, Okružnica OK KPJ za Kosovo i Metohiju svim članovima KPJ na Kosovu.

²² AZIK, Pavla Jovičevića, Dušana Mugoše i Mate Miljkovića od 19. novembra 1951. date u Beogradu. — Sada se nalaze u Zavodu za istoriju Kosova u Prištini.

²³ Dr Ali Hadri, *Komunistička partija Jugoslavije na Kosovu i Metohiji do aprilske rata 1941*, »Tokovi revolucije«, Zbornik istorijskih radova, knjiga V/1970, str. 377—378; M. Miljković, n. d., 55; Pavle Jovičević, *Iz borbe komunista Kosova i Metohije*, Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta 1935—1941, »Prosveta«, Beograd 1960, str. 67—68.

O namerama »desnih« najbolje govore dokumenti iz tog perioda: »... Andrija Čukić i Đoko Ačković povelu su borbu protiv Partije na nepolitičkoj osnovi. Stvarni razlog je bio dodeljivanje narodne pomoći, a pod parolom protiv Petka Miletića, Petra Radovića, grupe »levih«. Počeli su se okupljati oko njih likvidatori, oportunisti, anarholiberalisti i povelu su borbu protiv Partije. Partija je već imala iskustvo sa »levim« i budno je motrila na svako kretanje...«

U istom dokumentu kaže se dalje:

»... Njihov stav je a) što se pod maskom za čistotu Partije, a protiv grupe »levih« bore protiv OK, nazivajući ga zločinačkim i da se nalazi pod uticaj Petka Miletića, pa sve zato što Andriji nije dodeljena narodna pomoć, b) razoran rad i borba na delu protiv Partije, a na rečima slaganje sa Partijom, »ostajemo verni Partiji«, v) socijaldemokratski stav prema likvidatorima i studentima iz »Slovenskog juga«, g) razvijanje štetnih teorija o »čistoј radničkoј partiji« — trockističko gledište.

Njihov način borbe je: a) klevetanje i napad na pojedince aktiviste, nazivajući ih zločincima, banditima, lažovima, lopovima itd, b) rad na izglasavanju nepoverenja forumu — težnja da se stvori frakcija«. Po njima, prvo treba izglasati nepoverenje čeliji, pa onda forumu. Lažno su obaveštavali ljude kako studenti vode borbu protiv njih i povezivali se s likvidatorima i trockistima.²⁴

»Desni« su imali još niz neprihvatljivih i štetnih stavova, na primer o dobijanju oružja iz Albanije, odnosno od Italijana, 1939. godine. Oni su govorili da se treba povezati s Kosovskim komitetom, koji je delovao u Albaniji i saradivao s okupatorom. Kosovski komitet je bio sastavljen od najreakcionarnijeg dela albanske emigracije s Kosova. Njegovu platformu činio je iredentizam. Po mišljenju članova ove frakcije, oružje koje bi se dobilo od Kosovskog komiteta i Italijana koristilo bi se za revoluciju. O ratu su govorili: »Mi smo za rat, ali se krijemo pod parolom za mir, koja je fiktivna, a u stvarni rat je jedini izlaz za radničku klasu, jer on rađa revoluciju.«²⁵

Za sindikate su smatrali da »ne mogu imati uspeha, jer je sredina sitnosopstvenička« i da je u takvoj sredini nemogućna borba za prava radnika. Ove stavove partijski forum je ocenio kao oportunističke.²⁶

Andrija Čukić je svuda isticao sebe. Smatrao je da samo on treba da ide na partijske kurseve koje je organizovala Partija, da je najistaknutiji, najpouzdaniji najzaslužniji član. Kada je trebalo odrediti rukovodioca grupe dobrovoljaca s Kosova koji su se prijavili za odlazak u Španiju, Čukić je predložio sebe, smatrajući da jedino on zaslužuje da bude na čelu ove grupe. Karijerizam i bolesnu ambiciju ispoljavao je na svakom koraku.

Čukić se pokazao kao oportunist i dvoličnjak i onda kada je KPJ radila na stvaranju Narodnog fronta radi okupljanja masa, koje je trebalo upoznati s istinom o petoj koloni i šta ih čeka u slučaju rata.²⁷

²⁴ AZIK K—4/18, broj dok. 4, Okružnica OK KPJ.

²⁵ Isto kao 24.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

»... Partija treba da uzme inicijativu sakupljanja potpisa, a da istovremeno predloži Generalštabu da on uzme akciju organizovanja nacionalnog bloka u kome bi sva udruženja, organizacije ekonomske, kulturne a i političke partije prestale uopšte sa svakim radom sem propagiranja i organizovanja odbrane zemlje...« — govorio je Čukić. To je značilo da CK KPJ treba da se stavi na raspolaganje Generalštabu i da prekine sve političke i ekonomske akcije. Takav stav je napuštanje klasne borbe i likvidacija KPJ.²⁸

Nemogućnost borbe na dva fronta — »frontu tezge i frontu politike«, takođe je Čukićeva »teorija«. Po njemu, ne može se fizički raditi i učestvovati u političkim akcijama. Tražio je da svaki političar bude plaćen, što je bilo nespojivo sa stavom KPJ i s ilegalnim radom i borbom. Naravno, bilo je i tada u Partiji plaćenih funkcionera, ali to su bili izuzeci — plaćeni su samo oni kojima je revolucionarni rad bio jedini posao. Sličan stav Čukić je imao i o Narodnoj pomoći.²⁹

Ovaj predstavnik »desne« frakcije nije bio odlučan u borbi protiv »levih«. Umesto da ustane u odbranu KPJ, on se bori protiv njenih osnovnih stavova. Kršio je partijsku disciplinu, ponašao se neodgovorno. Organizovao je frakciju u čeliji. »... Piše pisma CK van Partije, protiv Partije, a istovremeno hvata pojedinačno partije želeći da ih angažuje za svoju stvar...«. Svuda je vodio borbu protiv stavova Oblasnog komiteta.³⁰

Čukić nije birao sredstva. Povezao se s oportunistima i likvidatorima i održao sastanak s Blažom Raičevićem, crnogorskim likvidatorom. On je imao socijaldemokratski stav prema likvidatorima i uvek je nalazio reči za njihovo opravdanje. U nekim pitanjima delovao je kao provokator, govoreći da će pričati svakom »poštenom čoveku« o stanju u KPJ.³¹

Na istim pozicijama delovao je u Peći i Đoko Ačković. O njegovom skretanju biće kasnije reči.

U Peći se javlja još jedan vid frakcije — trockizam. Njen predstavnik bio je Milutin Božović. U partijskom dokumentu protiv trockizma kaže se o Božoviću: »... Trockistički nastrojen tip, koji je krajem 1936. godine stupio u vezu sa trockističkim centrom u Beogradu. Čak je prisustvovao i njihovom sastanku... Skrenuta mu je pažnja da ne ide sa njima. On nije poslušao. Pravdao se time da je želeo »da vidi gde je prava Partija i ko su poštenu ljudi«. Onda je čak i pokušao da posreduje za izmirenje Partije i trockista.«

Zbog ovoga i antipartijske delatnosti Božović je isključen iz Partije krajem 1938. godine. Ali, Partija mu je omogućila da radi sa sindikatima, da bi se popravio. Istina, pokazao je neke znake popravljanja, želeći da stekne poverenje. Ali, umesto da se otrese trockizma, on kasnije nastavlja svoj razorni rad.³²

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² AZIK, K—4/18, br. dok. 4 — Okružnica OK KPJ od 1939.

Božović je tek 1937. godine, posle Prve oblasne konferencije KPJ za Kosovo i Metohiju, shvatio šta je u trockizmu, njegovim korenima i štetnosti za dalji razvitak Partije. Prvi put Milutin Božović pomenut je kao trockista.

Trockizmom je bio zaražen i Dušan Pejović, iz Đakovice, koji je tada studirao na Beogradskom univerzitetu.³³

Ovo su prvi idejni sukobi u partijskoj organizaciji Kosova. To ju je podstaklo na intenzivniji organizacioni i ideološko-politički rad i na osposobljavanje za nove zadatke.

Borba KPJ na Kosovu protiv frakcija i njeno osposobljavanje za nove zadatke

Borba za čistotu redova KPJ vođena je još od samog njenog osnivanja. U svom razvitku Partija se borila protiv mnogih teškoća. Javljala su se razna skretanja s partijske linije, a najteže su bile frakcijske borbe. Protiv frakcija Partija se stalno borila, ali najuspešnije po dolasku Josipa Broza Tita za generalnog sekretara KPJ. O borbi protiv frakcija drug Tito je rekao u referatu na V kongresu KPJ ovo:

»... U toku 1937, 1938. i 1939. godine uklonjeni su iz Partije kako u inostranstvu, tako i u zemlji ne samo razni stari nepopravljivi frakcionaši i grupaši, već razni trockistički i drugi za razvitak Partije štetni elementi. Ta borba za čistotu Partije nije bila laka, dugogodišnje trakcijske borbe ostavile su duboke korene u Partiji. Naročito je bilo teško čišćenje na robiji, gde je poznati frakcionaš Petko Miletić, uspio da svojom bajkom o herojskom držanju pred policijom pridobije za sebe povjerenje najboljih i najborbenijih mladih komunista. Nakon velikih napora, uspjelo se pod konac 1939. godine, da se taj frakcionaš raskrinka...«³⁴

Frakcija je na Kosovu uzimala sve veći mah i pretila da zatruje celu partijsku organizaciju. Shvatajući ozbiljnost situacije, Oblasni komitet je zakazao partijsko savetovanje za pečki srez. Ovom sastanku su prisustvovali Bogdan Marković, Ljubo Milatović, Ramiz Sadik, Velja Petrović, Ramiz Đema, Mirko Drljević i drugi. Sastankom je rukovodio Boris Vukmirović. On je govorio o frakcionaškom radu Petra Radovića i petkovaca. Posebno je govorio o »desnoj frakciji Andra Čukića, čija se grupa tih dana dogovarala da se otepi od KPJ i stvori svoju partiju. Ovoj grupi pripadali su: Ilija Nikčević, Andro Čukić, Joco Ljumović, Milutin Božović i Aca Marković. Vukmirović je govorio o njima, a posebno o Čukiću. Takođe je trebalo teoretski razjasniti pojedina kretanja koja su se javljala u istoriji radničkih partija da bi se shvatila sva štetnost ove frakcije, koja je postala smetnja avangardi radničkog pokreta i s njom ne može biti nikakvog kompromisa.

³³ AZIK, K—1a/1, sten. bel. — OK SKS za Kosovo, ocena političke situacije od 1937—1941. Sastanak održan aprila 1961. u Peći, str. 33, izlaganje Dušana Mugoše. Da je Dušan Pejović pripadao trockistima podatke dao Radovan Zogović.

³⁴ Josip Broz Tito, *Politički izveštaj — referat na V kongresu KPJ*, Peti kongres KPJ, »Kultuua«, 1948, str. 56.

Savetovanje, ili partijski aktiv, kako se zvao ovaj skup, bilo je dovoljno da se shvati sva štetnost frakcije i »levih« i »desnih«. Odlučeno je da se Andro Čukić i Ilija Nikčević isključe iz KPJ, a da se kazne i prekine rad s Jocom Ljumovićem, Dokom Ačkovićem i Acom Markovićem.³⁵ To je bila priprema za odlučan obračun sa svim frakcionašima.

Julia 1939. održan je sastanak Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. Sastankom je rukovodio Boris Vukmirović. Na dnevnom redu bila je pojava frakcije Petka Miletića, o čemu je govorio Vukmirović. Većina članova Oblasnog komiteta prihvatila je njegovo izlaganje. Petar Radović je i na ovom sastanku branio Petka Miletića. Ako je Petko pogrešio, on će se popraviti i treba mu dopustiti da kaže svoju reč, rekao je Radović. »Naša Partija — nastavio je on — mnogo je patila od zabluda i špijuna. Poznato je da špijuni klevetaju dobre drugove. I ko zna da nije Petka neko od neprijatelja Partije oklevetao...«³⁶ Radović nije verovao da je Miletić neprijatelj Partije.

Vukmirović je ponovo uzeo reč. On se suprotstavio takvim shvatanjima Petra Radovića. »Nije naša Partija ničija prčija i mi vam to ne damo — rekao je Vukmirović Radoviću i ostalim koji su se kolebali. — Partija je radnička klasa. Partija je onih ljudi koji su spremni da za interese radničke klase i radnog naroda, za interese komunizma daju svoje živote. Naša snaga leži u našem jedinstvu i uzalud su svi vaši naponi da nas razbijete, mi vam to ne damo.«³⁷

Na ovom sastanku Petar Radović je posle duže rasprave isključen iz KPJ.

Tako je počeo obračun KPJ na Kosovu s Miletićevom frakcijom. U ovoj i ranijoj borbi protiv frakcije osvetljen je lik Petka Miletića, što govori o velikoj zrelosti Partije na Kosovu u tim istorijskim trenucima. Tada je trebalo prvo raščistiti s vođama frakcije pa je postavljeno pitanje Petru Radoviću da li je on za Petka Miletića, ili je za stav KPJ.

Ipak, ova borba nije bila efikasna sve do dolaska Miladina Popovića za sekretara Oblasnog komiteta KPJ, 1939. godine. Popović je govorio i o pismu koje je Tito uputio partijskoj organizaciji kaznionice u Sremskoj Mitrovici u kome se detaljno govori o frakciji Petka Miletića. Evo nekoliko stavova iz tog pisma:

»... Onaj kukavac (Petko Miletić) koji je bio tamo kod vas nosilac takve politike o međusobnim odnosima, nastavlja i napolju tu svoju zločinačku rabotu. On nesmetano putuje po Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji i Metohiji i pokušava unesti zabunu, laže po običaju ljude i kleveće na najviši forum firme (partije). I ako ne zna ko je u upravi CK (firme), on sada širi klevete kako u firmi sjede špijuni, jer ne puštaju njega da ode k djedi (u SSSR) itd... No, na sreću nema uspeha. Napustili su ga već njegovi najbolji prijatelji koji su mu nekada vjerovali, a postaju mu saveznici svi oni

³⁵ AZIK, K—12/1, br. 142, sten. bel. — Peć, od 10—14. maja 1955, str. 55.

³⁶ M. Miljković, n. d., 54.

³⁷ Dušan Mugoša, Boro Vukmirović — Crni (uz četrdesetogodišnjicu osnivanja KPJ), »Govori i članci«, »Jedinstvo«, Priština 1961, str. 62.

koje firma izbacuje iz svojih redova kao tuđe i neprijateljske elemente. Taj izbačeni tip neće moći ništa naškoditi jedinstvu firme ali može smetati tamo gde još ima neobaviještenih ljudi, zbog toga je potrebno da prekinu sa njim svaku vezu i oni koji to još nisu do sada učinili kod vas...»³⁸

Pošto je Miladin Popović preuzeo dužnost sekretara Oblasnog komiteta, odlučeno je da se Petar Radović bojkotuje ne samo od članova KP nego i od simpatizera. Od tada niko nije imao dodir s Radovićem i on je počeo da sumnja u Petka Miletića.

Popović je došao za sekretara Oblasnog komiteta u septembru 1939. godine. Od CK KPJ dobio je direktivu da raščisti sa frakcijom »levih« i »desnih«.

Posle julske plenuma 1939. u Oblasnom komitetu su ostali Boris Vukmirović, Mileva Vuković i Ramiz Sadiku. Po dolasku Miladina Popovića izvršena je reorganizacija Oblasnog komiteta i on je počeo da radi u punom sastavu. Popović je stekao veliko partijsko iskustvo, jer je dosta vremena proveo u zatvorima i kaznionama i učestvovao u revolucionarnim akcijama na Beogradskom univerzitetu.³⁹ Imao je izoštren politički refleks, političku širinu i marksističko znanje. Brzo se snašao i pravilno postavio rad KPJ na Kosovu. Partijsku organizaciju oslobodio je od oportunističkih i karijerista i razvio veliku političku aktivnost na okupljanju oko KPJ svih naprednih snaga.⁴⁰ To je period kada se KPJ u celoj zemlji oslobađa od oportunističkih elemenata i u njoj se već oseća novi duh revolucionarne borbe, duh principijelnosti i doslednosti. Ali, na Kosovu je trebalo još dosta raditi protiv frakcionaša i njihovih stavova. Miladin Popović je uspešno nastavio tu borbu.

U raščišćavanju frakcije dao je krajem 1939. godine osetnu pomoć i CK KPJ, preko Ivana Milutinovića koji je u dva maha boravio na Kosovu. U njegovom prisustvu rađena je okružnica Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, upućena svim članovima Partije u ovom kraju.⁴¹ U njoj se govori o svakom istupanju pojedinih frakcionaša i njihovoj štetnosti. Za Petra Radovića se kaže:

»... za izdajničko držanje pred klasnim neprijateljom, za frakcijski i antipartijski rad na robiji kažnjen ukorom poslednje opomene. Zadržan je u Partiji misleći da će se popraviti. Pošto je izašao sa robije na rečima je prihvatio stavove i odluke Partije, da bi mogao ostati u Partiji radi zadovoljenja svojih bolesnih ambicija, da se u duši nije slagao sa njime uspeo je da zavara drugove i da se u njega stekne poverenje, i da to poverenje u datom trenutku zloupotrebi za svoj razorni rad protiv Partije. To se jasno pokazalo kada je Petko izašao sa robije. On se kolebao između Partije i Petka, dok se konačno nije našao sa ovim, njemu sličnim, tuđim i antipartijskim elementima, na istoj liniji«.

³⁸ Sava Kržavac — Ljubiša Ristović, *Robija*, »Partizanske staze«, 1968, str. 273; AZIK, K—12/1, br. 142, sten. bel. — Peć, od marta 1955, str. 54.

³⁹ Dr Ali Hadri, *Komunistička partija Jugoslavije na Kosovu i Metohiji do aprila 1941*, »Tokovi revolucije«, Zbornik istorijskih radova knjiga V/1970, str. 377.

⁴⁰ Dušan Mugoša, n. d., 56.

⁴¹ AZIK, K—1a/1, sten. bel. — OK SKS, od 1961, str. 70.

Dalje se navodi da je Radović odlazio u Beograd i Skoplje, svača u Vučitrn kod Petka i tako krši partijsku disciplinu. Kolebljivost prema odlukama CK o Miletiću i njegovo hvaljenje ocenjeni su kao dvoličnjaštvo Petra Radovića. Kako se kaže, pričao je Petku ono što ovaj nije smeo da zna i nekim aktivistima rekao da su kolebljivi u pitanju Petka Miletića. Radović je okarakterisan i kao karijerista. Kako se navodi, bio je ubeđen da je Petko u pravu, a da u Centralnom komitetu ima špijuna, da će on to dokazati, da postoji neki »dokument« i »da je ovo organizovana hajka protiv Petka«. Dalje, da je otvoreno pismo CK KPJ »šturo«, da je CK vodio neprijateljsku politiku, »vrebao iz busije i da se služi »grubim« metodama.⁴²

O isključenju Radovića kaže se u okružnici i ovo:

»Isključen iz Partije jula 1939. godine zbog: kršenja partijske discipline, kolebljivosti, dvoličnosti, nepoštenja, izdaje, karijerizma, antipartijskog rada i pokušaja stvaranja frakcije...«⁴³, a zatim dodaje da je i posle isključenja nastojao da radi na pozicijama frakcije, jer nije bio ubeđen da je Miletić pogrešio.

Dalje se kaže da se Petru Radoviću priključio Veco Abramović, koji je trockistima i grupi »desnih« oportunističkih i frakcionara nudio saradnju u stvaranju zajedničkog plana za borbu protiv foruma KPJ. Tako je i Abramović postao pristalica »leve« frakcije.⁴⁴

Okružnica Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju sadrži ocenu tadašnjeg stanja u Partiji u ovom kraju. U njoj se ističe da je izašlo na površinu sve ono što je bilo štetno i što se niz godina skrivalo u Partiji. Frakcionari, ne mogavši da zadovolje sitnoburžoaski karijerizam, zbog jačanja Partije, našli su se na pozicijama antipartijske borbe. Oni su nastupili u vreme kada su disciplina i jedinstvo Partije bili najpotrebniji i na taj način, svesno ili nesvesno, pomogli klasnom neprijatelju.

»... Moramo povesti odlučnu borbu protiv otvorenih protivnika proleterske revolucije i radnog naroda, kao i svih onih koji se prikrivaju pod frazom »mi smo u Partiji, ostajemo verni Partiji; mi smo za čistotu Partije; Partiju ne sačinjavaju pojedinci« i onda sve sa ciljem da što bolje i efikasnije povedu borbu protiv nje.«⁴⁵

Frakcija na Kosovu nije nastala slučajno. »Levi« su nastojali da sprovedu liniju Petka Miletića, ali Partija na vreme otkriva njihov rad, osuđuje ih kao frakcionare i cepače i isključuje iz svojih redova. Grupu »levih« sačinjavali su Božo Miletić, Ljubo Jojić, Zejnel Salih i Petar Radović. Njihov antipartijski rad je ovako okarakterisan:

a) što se bore na delu i reči protiv CK, a na delu protiv Partije, govore da je CK špijunski, oportunistički, i da oni priznaju Partiju i KI,⁴⁶

⁴² AZIK, K—4/18, br. 5 — Okružnica OK KPJ o frakciji.

⁴³ Isto.

⁴⁴ AZIK, K—12/1, br. 142, sten. bel. — Peć, od 10—14. marta 1955, str. 57.

⁴⁵ Isto kao 42.

⁴⁶ KI (Komunistička internacionala).

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5800 S. UNIVERSITY AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: (773) 835-3100
FAX: (773) 835-3101
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: (773) 835-3100
FAX: (773) 835-3101
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: (773) 835-3100
FAX: (773) 835-3101
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: (773) 835-3100
FAX: (773) 835-3101
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: (773) 835-3100
FAX: (773) 835-3101
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

2) svakog grupašenja, nediscipline, nezdravog kritikovanja, liberalizma, kolebljivosti, dvoiličnjaštva, jer sve to vodi u tabor trockizma. Zato se skreće pažnja članstvu da prouči ovu okružnicu i da budno motri na svaki razoran rad ovih antipartijskih elemenata, da ih svuda i na svakom mestu raskrinkava kako bi im se onemogućila svaka akcija na poštene, dobronamerne i neobaveštene ljude.«⁵⁰

Borba protiv petkovaca i »petkovštine« nije bila laka. Trebalo je svim komunistima objasniti štetnost frakcije. Za budući rad KPJ na Kosovu rečeno je da će samo »pravi član Partije ostati u Partiji«.

Istovremeno je vođena borba protiv »leve« i »desne« frakcije. Da bi se članstvu objasnila i teoretski razotkrila sva štetnost »desne« frakcije, upućena mu je okružnica broj dva, u kojoj je dato i obrazloženje zbog čega su isključeni Andro Čukić, Đoko Ačković i trockista Milutin Božović — »...zbog pokušaja stvaranja frakcije, kršenja partijske discipline, antipartijskog rada i antipartijske borbe, sabotaze, povezivanja sa oportunistima i likvidatorima«.

Oblasni komitet je konstatovao da je na partijsku čeliju imao posredan uticaj Andro Čukić, a neposredan Đoko Ačković, pa ju je raspustio, smatrajući da u njoj ima poštenih ali zavedenih i politički neizgrađenih članova, što se ispoljilo u otkazivanju poverenja forumu u pitanju materijalne pomoći Andriji Čukiću, jer su ga smatrali poštenim čovekom. Raspuštanjem čelije OK je pružio mogućnost zavedenim članovima da se poprave.«⁵¹

Oblasni komitet je u borbi protiv frakcije nastojao da sačuva jedinstvo partijskog članstva i zato je omogućio svima koji su pod raznim okolnostima potpali pod uticaj frakcije da se poprave.

Isključenje Andrije Čukića i Đoka Ačkovića iz KPJ potvrdio je i plenum PK za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju: »...Plenum potvrđuje isključenje iz Partije i predlaže da se u narednom broju »Proletera« objave imena isključenih, kao i razlozi zbog kojih su isključeni i to: Andrija Čukić, zbog oportunističke i otvorene neprijateljske borbe, Đoko Ačković, zbog frakcionašenja i povezivanja sa oportunistima...«⁵²

U delu okružnice iznosi se ko su bili trockisti na Kosovu:

»...To su oni koji se kriju iza revolucionarnih fraza. Ako su zamaskirani u Partiji ili oko nje, oni tada na rečima primaju liniju Partije i izjavljuju joj svoju odanost, ali čine to da bi mogli lakše vršiti svoje zločinačke akcije: širenje demoralizacije u Partiji, klevetanje istinitih drugova, prokazivanje klasnom neprijatelju«.

Okružnica ih identifikuje s trockistima u Sovjetskom Savezu, koji su vršili atentate, diverzije, sabotaze, stvarali savez s klasnim neprijateljem proletarijata. Oni oko sebe kupe političke došaptatore, likvidatore, kapitulante i izdajnike, potpirujući njihove bolesne ambicije i vodeći ih u borbu protiv Partije...«⁵³

Na Kosovu je tada bio najistaknutiji predstavnik trockizma Milutin Božović. On je govorio da ga niko nije isključio iz Partije,

⁵⁰ Isto.

⁵¹ AZIK, K—4/18, br. 4, str. 7.

⁵² AIRPS (Arhiv instituta radničkog pokreta Srbije) br. 12503, sa naslovom strogo konspirativno, s potpisom PK KPJ.

⁵³ Isto kao 51.

a onim koji su znali za to — da je ponovo vraćen. Sebe je smatrao najzaslužnijim, najposobnijim i najpopularnijim pa zato treba da bude kandidat na parlamentarnim izborima na listi Stranke radnog naroda. Bio je povezan i s grupom »desnih« oportunističkih i često je prihvatao i sprovodio njihovu platformu.

U okružnici se nastavlja:

«...Ova antipartijska grupa vodi i vodila je borbu protiv Partije i na taj način služi klasnom neprijatelju proleterske revolucije, unoseći demoralizaciju unutar radničke klase, kada je njeno jedinstvo najpotrebnije. Oni su preneli borbu na ulicu, tako danas ustaju u odbranu »čistine Partije« oni koji su bili na periferiji Partije. Na taj način se pružila mogućnost da policija dozna o stvarima unutar Partije. Isključivanje ovakvih elemenata iz Partije nije slabljenje nego jačanje njenih redova...»⁵⁴

»Treba povesti borbu protiv oportunističkih s »desna« koji pod maskom borbe za »čistinu Partije« i »ostajemo verni Partiji« služe i u stvari su agenti buržoazije unutar redova radničke klase.

Drugo, likvidatora i elemenata koji se nalaze u rubu Partije, koji su sada podigli glave i povezali se sa oportunističkim, a sve u cilju »odbrane Partije«.

Treće, protiv svakog grupašenja, nediscipline, nezdravog kritikovanja, liberalizma, kolebljivosti, dvoiličnjaštva, jer sve to vodi u tabor trockizma.

Četvrto, glupih »teorija« o nekakvoj »čisto radničkoj partiji« — bez učešća seljaka i poštene inteligencije — »mi radnici i Arnaviti (Albanci), zličinačkoj agitaciji — »borba između radnika i studenata«, »prijanju svakom poštenom čoveku« jer svi ti stavovi graniče se provokacijom»⁵⁵

Na kraju okružnice skreće se pažnja članstvu da je temeljno prouči i budno motri na razoran rad svih antipartijskih elemenata, da ih svuda raskrinkava »kako bi im se onemogućila svaka akcija i svaki uticaj na poštene, dobromerne i neobaveštene ljude»⁵⁶

Treba reći i to kako su se ove dve frakcije međusobno optuživale, jer su i jedna i druga nastojale da ostvare svoje ambicije. Naročito je u tome prednjačila grupa »desnih« oportunističkih. Oni su govorili i ovo: »Ovdašnja policija sa pravom bi da nagradi petkovece i još nekoliko nevaljalaca koji su svojim nepoštenim radom pomogli klasnom neprijatelju da razori našu Partiju u ovom mestu i okolini»⁵⁷ i uvek su završavali sa »ostajemo verni Partiji«. Tražili su od Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak i Kosovo i Metohiju da se otvori istraga.

Zahvaljujući energičnom stavu i pravilnom radu Oblasnog komiteta, većina komunista na Kosovu usvojila je politiku Partije koju je od 1937. vodilo novo rukovodstvo KPJ sa Josipom Brozom Titom na čelu. Rukovodstvo Partije na Kosovu pravilno je ocenilo političku opasnost od frakcije, koja je pretila da likvidira Partiju

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ AZIK, K—4/6, br. dokumenta 8.

kao avangardu radničke klase. Razbijanju frakcije uveliko je doprinela okružnica u kojoj je OK upoznao sve partijske ćelije i članstvo sa štetnošću frakcionaškog delovanja. Stavovi izneti u okružnici primljeni su jedinstveno. Kao što se u istoriji radničkog pokreta često dešavalo, i sada su pobedile progresivne snage.

Tih dana učinjen je veliki zaokret u radu Partije na Kosovu. Čitava partijska organizacija osudila je štetočinski rad frakcijskih grupa. Komunisti su shvatili šta je desno a šta je levo skretanje, šta je partijska linija i unutarpartijski život. Kako ističu savremenici, »u borbi protiv frakcije izrastao je partijski kadar na Kosovu«. ⁵⁸

Druga oblasna konferencija KPJ za Kosovo i Metohiju, održana 28. avgusta 1940. u Peći, analizirajući celokupno stanje u Partiji, ocenila je i borbu protiv frakcije. U rezoluciji ove konferencije kaže se, pored ostalog:

»Od prošle konferencije OK je imao da izdrži opštu borbu sa frakcijskom i antipartijskom grupom desnih oportunističkih i likvidatora koji su se okupljali oko A. Čukića i počeli povezivati se s trockističkim nastrojenim elementima. Iz te borbe Partija je izašla ojačana, jer je izbacila iz svojih redova balast koji ju je dugo pritiskao i naučila da dugo pazi na svako skretanje. Mesne organizacije i partijsko članstvo su se pokazali na dostojnoj visini u borbi protiv tih antipartijskih elemenata«. ⁵⁹

Ipak, frakcija je ostavila izvesne posledice, naročito u prištinskom i uroševačkom srezu, a donekle i u Kosovskoj Mitrovici. No, borba protiv nje idejno je ojačala redove KPJ. U toj borbi izgrađivali su se partijski kadrovi.

Treba reći da su sve pristalice frakcije na Kosovu vremenom rehabilitovani — jedni pre rata, a drugi u toku narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije. Neki od njih su u toku rata zauzimali odgovorne partijske i vojne dužnosti, a dosta je i onih koji su u revoluciji dali svoje živote. Ovakav stav KPJ prema njima dokaz je pravilnog odnosa prema ljudima koji su u jednom periodu skrenuli s partijske linije ali nisu potpuno odbačeni, već im je data mogućnost da u revolucionarnoj borbi, na djelu, dokažu odanost Partiji.

Partijsko članstvo na Kosovu shvatilo je šta sve znače razna skretanja i kakvu štetu nanose Partiji i revolucionarnom pokretu uopšte. Upravo u tome je značaj borbe komunista Kosova protiv frakcije.

Zaključak

Frakcija na Kosovu se javlja u vreme kada se KPJ borila da izvršni mnogobrojne organizacione i političke zadatke, da učvrsti svoje redove kako bi vršila što veći uticaj na mase radi njihovog okupljanja u Narodni front i ujedinjenja u borbi protiv nenarodnih

⁵⁸ AZIK, K—la/1, sten. bel. — OK KPJ (o radu KPJ 1937 — 1941). *Sastanak održan u Peći aprila 1961*; str. 68 — izlaganje Dušana Mugoše.

⁵⁹ AZIK, K—4/7, br. 278 — *Rezolucija II oblasne konferencije KPJ za Kosovo i Metohiju održane 1940. godine*.

režima, a za demokratska prava i slobode, i protiv rastuće opasnosti od fašizma. To je bio novi kurs, započet 1937. godine, po dolasku novog partijskog rukovodstva s Titom na čelu. U to vreme na Kosovu se pojavljuju dve frakcije — »leva« i »desna«. Prva je bila na liniji Petka Miletića. Javila se 1937. godine, kada njene pristalice izlaze iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici i deluju protiv politike CK KPJ. Njen glavni predstavnik na Kosovu bio je Petar Radović, koji je izašao s robije u Sremskoj Mitrovici, gde je bio uvučen u frakciju Petka Miletića 1937. godine.

Frakcija »desnih« oportunističkih, karijerista, liberalista i likvidatora nastojala je da u redove KPJ na Kosovu unesu zabunu po mnogim osnovnim političkim problemima koje je Partija postavljala.

Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju na vreme je uočio pojavu frakcija i otvorenom borbom reagovao protiv njih, učvršćujući tako svoje redove. U raščišćavanju sa frakcijom glavnu ulogu imao je u prvo vreme, dok se Miladin Popović nalazio na lečenju, Boris Vukmirović, a zatim, po dolasku s lečenja, Miladin Popović, koji je bio dosta upućen u antipartijsku delatnost frakcije. Popović je teoretski raskinkavao pojavu Petka Miletića i njegov razorni rad, kao i rad njegovih pristalica na Kosovu. Tada su isključeni iz Partije Petar Radović, Božo Miletić, Ljubo Jojić i Zejnel Salih pristalice »leve« frakcije, i Andro Čukić i Đoko Ačković, pristalice »desne« frakcije.

Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju uputio je 1939. godine okružnicu svim partijskim ćelijama u kojoj je izneo platformu obe frakcije i njene nosioce osudio kao razbijače jedinstva KPJ. Tada je partijsko članstvo na Kosovu shvatilo značaj borbe protiv frakcija. To je bila borba za jedinstvo KPJ i njenu političku platformu, koju je odredilo novo rukovodstvo sa Josipom Brozom Titom na čelu.

Milutin Folić

APPARITION DES FRACTIONS ET SAUVEGARDE DE L'UNITE DU PARTI COMMUNISTE DU KOSSOVO DANS LA PERIODE DE 1937—1940

R é s u m é

La fraction et les luttes des fractions dans l'organisation du Parti communiste yougoslave au Kosovo dans la période de 1937—1940 ont été peu abordées dans les écrits en langue serbocroate. Par contre, en langue albanaise ce problème a été plus largement traité, seulement dans les travaux du dr Ali Hadri.

Le travail fait mention qu'au Kosovo ont existé trois fractions »gauche«, »droite« et »trotskistes« qui ont nui à l'unité du Parti communiste yougoslave et à son activité pour la réunion des masses populaires autour du Parti.

Le Comité régional du Parti communiste yougoslave pour le Kosovo et Métohie s'appuyant sur les comités locaux et sur le noyau communiste, est parvenu à liquider les fractions citées plus haut, à renforcer l'organisation du Parti et à assurer une certaine influence sur les masses populaires de ces régions.